

Högen vid Haga

Är det en kungagrav, eller vad är det för en hög kulle där vid norra infarten till Hagaparken?

Många har säkert undrat när de kört förbi längs E4:an.

Nu har det börjat bli fart på växtligheten, men i många år var kullen rätt så kal och trist.

För att få veta vad det är för något har jag stämt träff med Erik Langlet som 1993 utnämndes till slottsarkitekt på Haga, men har arbetat med slottet och parken ända sedan 1968.

En strålande vacker dag klättrar vi upp för högen för att beundra utsikten från toppen och se hur den ser ut uppifrån. Utsikten från toppen är vidsträckt, både söder- och norrut. Söderut beundrar vi Hagaparken och Brunnsviken och stadens norra delar. Norrut ser vi E4:an slingra sig förbi Frösunda och Ulriksdal. I soldiset syns stora delar av Solna och Sundbyberg.

Vad står vi på egentligen?

– Kullen vilar på resterna av Stockholmsåsen som löper, eller snarare löp-te, både norr och söder om staden, berättar Erik Langlet. Den del av åsen

Den stora högen invid Uppsalavägen har en mer spännande historia än man kan ana. Den är till stora delar uppbyggd av rivningsmassorna från det kulturarv som skövlades i Klarakvarteren på 1960-talet. Södra delen av högen ingår i Hagaparken och förvaltas av Fastighetsverket.

Där marken slits visar högen sitt inandöme av murdelar, tegelsten och kakelugnsspillror.

som sträckte sig genom Stockholm var den välkända Brunkebergsåsen. Den försvann när det gamla nedre Norrmalm började rivas vid slutet av 1950-talet och det nya city började byggas upp på 1960-talet.

Men hur kan en ås förvandlas till en kulle som ser ut att vara gjord av människor? Förklaringen är att åsen i omgångar utnyttjats som grustäkt och därefter fyllts ut. Rivningsmassorna från de gamla Klarakvarteren på Norrmalm, och även material från rivningen av Hagalund i Solna, har använts för att ersätta den forna åsen med den nuvarande kullen.

Man kan tänka sig hur många kakelugnar, sandstensornament och andra lämningar efter hus som ligger begravda här. Kanske något för framtidens arkeologer att gräva i?

På Haga är det Preissiska huset, som låg på Drottninggatan 36, begravt. Det uppfördes på 1680-talet och var säte för länsstyrelsen sedan 1812 och revs 1969. En annan byggnad som också fått sluta här är gamla Konstfack vid Hötorget. Den byggnaden revs 1958.

Båda dessa byggnader och även Hagaparken förvaltades av Byggnadsstyrelsen. I dag förvaltas Haga av efterföljaren Statens fastighetsverk.

Det har funnits de som velat fridlysa åsen. Geologen Gerhard De Geer som på sin tid noga kartlade Hagaåsens mycket tydliga svallgrusavsättningar efter istidens stormböljor, skriver 1932 i *Stockholmstraktens kvartärgeologi* att sådana minnen från vår förhistoriska geografiska utveckling borde fridlysas. Samtidigt var han fullt medveten om det stora behovet av att utvinna grus.

Slottsförvaltningen fick under 1900-talet in mycket pengar på att sälja grus och sand från åsarna på Haga och Ulriksdal och inte minst genom att sedan ta emot fyllnadsmassor. Pengarna gick till den så kallade grusfonden. Grusfonden användes för att finansiera särskilda satsningar vid de kungliga slotten. Till exempel återskapades kaskaderna i Drottningholms barockträdgård med gruspengar från Haga. Fon-

den finns kvar ännu i dag som ett slags diversekonto där olika slags intäkter går in och sedan får finansiera diverse utgifter.

Fredades inte

Sedan 1935 är Hagaparken och dess byggnader statligt byggnadsminne. Kullen som visserligen ligger inom gränserna för parken kom dock vid gränsdragningen inte att omfattas av skyddsbestämmelserna. Den norra delen av kullen ägdes tidigare av försvaret men ägs numera av Solna stad. Gränsen går lite norr om kullens mitt.

Erik Langlet har med sig flera kartor som han förevisar inne på parkens förvaltningskontor i mellersta Koppartältet. På kartor från 1700-talet finns träd uttridade över hela åsområdet. Han rullar ut arkitekten Fredrik Magnus Pipers stora generalplan över Haga från 1785. Piper hade studerat engelsk parkkonst i England.

– Gustav III planerade här tillsam-

mans med Piper den engelska park som blev den förnämsta i sitt slag i Sverige. Engelska parker skulle helst omges av så kallade woodlands, skogsmarker och kullar. Hagaåsen blev då en viktig del av den engelska parken medan Hagakullen i dag också skyddas mot trafikbullret.

På en lantmäterikarta som visar Haga Kungliga Lustpark 1845 framgår det att grustakten vid denna tid var obetydlig. En karta från 1881 visar att grustakten var måttlig även då.

Ett ingrepp blev också schakten för 'grusspårvagnen' som skulle fram genom parken på 1910-talet. Den skulle frakta grus och makadam som kommit sjövägen till Haga vidare till Sundbybergsbanans banvallar. Spårvägen togs sedan bort men schakten blev kvar utfyllda, bland annat den spikraka väg som ledde från Koppartältens baksida ut till Uppsalavägen.

Erik Langlet påminner om en viktig förändring som gjordes på 1970-talet.

En del av kullen vid Haga består av rivningsmassor från skövlingen av Norrmalm på 1960-talet. Den mest anmärkningsvärda rivningen över huvud taget i samband med rivningsvägen inleddes i augusti 1968, då Preissiska huset på Drottninggatan 36 angreps av grävskoporna. Fastigheten var skyddad som statligt byggnadsminne fram till 1/7 1968, då ett markbytesavtal mellan staten och staden trädde i kraft och medgav att fastigheten fick rivas. Den äldsta delen visade sig vid rivningen ha ett målat bjälktak som kunde dateras till 1600-talets mitt.

Från toppen har man en hänförande och milsvid utsikt över stora delar av Stockholm. Framför Koppartälten i bildens mitt sluttar Stora pelousen ner mot Brunnsviken. På horisonten till vänster ligger gasklockan i Hjorthagen med Lidingölandet i bakgrunden. Till höger ser man Kaknästornet och Nacka.

– I samband med den första utfyllnaden som gällde det söndergrävda landskapet vid åsens södra ände skapade dåvarande slottsarkitekten Torbjörn Olsson parkens nya norra infartsväg, utformad med krökning för att i möjligaste mån freda parken för oönskade utblickar mot E4:an.

Fram till dess att norra åsens krön grävdes bort på 1960-talet var dess nivå cirka 50 meter över havet, säger han. I dag, sedan åsen återfyllts och fått sin nuvarande form i början av 1980-talet, befinner sig högsta punkten 72 meter över havet.

En ekonomisk fråga

Naturligtvis kommer frågan upp varför kullen blev så hög och varför en så våldsam påfyllnad gjorts, närmare 20 meter över det gamla åschrönet.

– Torbjörn Olsson hade genomdrivit att en infartsparkering för parkens

besökare skulle sparas ut inne i åsens södra ände. Det var en stor volym som då inte kunde återfyllas och den ekonomiska intressegruppen ville kompensera sig med att i stället fylla på åsen på höjden. Det var slottsförvaltningen,

Högen rymmer inte bara intressanta växter. Även faunan är unik. En lycklig entomolog fann till exempel, i högens pepparrotsbestånd, en rar jordloppa som aldrig tidigare påträffats i Uppland.

Solna kommun såsom ny ägare av kullens norra del och entreprenören NCC. På den tiden var det också ett måste att skapa skidberg. Länsstyrelsen biföll såväl önskemålen om de planerade påfyllnadsnivåerna som en skidbacke mot norr. När så skidpisterna skulle utformas behövdes ytterligare utfyllnader i sidled – in mot Haga!

Parkeringsplatsen utgörs av en grop på kullens södra sida och omsluts av två armar.

Det känns som att stå i en amfiteater tänker jag, när jag kommer tillbaka efter mötet med slottsarkitekten.

Åter till det ursprungliga?

Det var inte förrän 1965 som grustäkt reglerades i lag, berättar geolog Ragnar Janson när jag besöker länsstyrelsen för att få fler fakta om kullen och dess historia.

– Innan dess kunde markägaren ta

hur mycket grus som helst utan tillstånd. Det har gjorts enorma uttag in på stan under tidernas lopp. Ragnar Janson började på länsstyrelsen 1966. Redan på 1960-talet var det mycket diskussion om att återställa till det ursprungliga, omtalar han.

– Jag samarbetade med Torbjörn Olsson, som var mycket engagerad och hade mycket synpunkter, och han ändrade sig många gånger när det gällde högens silhuett.

Ragnar Janson har följt högen vid Haga ända till det sista godkännandet av färdigställandet. Det var 1985. Han anser att det är bättre att beskriva återfyllnaden som ett färdigställande eftersom det inte handlade om någon återställning.

År 1970 fick konsultfirman Hagconsult AB i uppdrag av Ståthållarämbetet på Haga slott och Fortifikationsförvaltningen som ännu var ägare till norra delen av högen, att göra en täkt- och återfyllnadsplan. Nyttjanderättshavare var ABV och området bestod då av en långsträckt åskulle, cirka 500 meter lång, 300 meter bred och cirka 25 meter hög.

Enligt planen skulle brytning ske i cirka fem år, och de årliga uttagen uppskattades till 75 000–100 000 kubikmeter. Återfyllnaden beräknades till 100 000 kubikmeter per år. Hela området skulle vara återfyllt efter sju år. Därefter fordrades cirka ett år för detaljplanering.

Arbetet med att återfylla åsen gjordes successivt. Det var Knut Björklund på NCC som hade ansvaret på platsen, enligt Ragnar Janson.

– Knut Björklund var en föregångsman när det gällde att hantera massor. Det krävdes stor skicklighet. Man måste valla in massorna så att de inte rasade. I dag arbetar man inte så här. Nu återanvänds allt som är rent och sedan skickas rena massor till destruktion. Länsstyrelsen ger heller inte tillstånd till nya grustäkter. I dag krossas berg.

Återfyllnadskartan visar terrängens utformning efter avslutad återfyllning. Åsen skulle så vitt möjligt återfå sin tidigare form.

Tryggve Troedsson, professor i skoglig marklära på Skogshögskolan, fick i uppdrag att göra ett förslag till planteringsåtgärder på kullen. Han skriver att både slottsförvaltningen och länsstyrel-

sen förordade tall som det lämpligaste trädslaget.

Han menade att man måste sträva efter att få de finare jordarterna överst vid återfyllningen för att framför allt träden skulle få bättre fäste och för att den framtida vattenförsörjningen skulle bli acceptabel.

För att förhindra att nederbörden rinner av bör den finare jorden täckas med ett 15–20 cm lager av grus, skriver han. «Därmed vinnes också att områdets återställande blir i överensstämmelse med ursprungliga förhållanden.» Allra överst, ansåg han, skulle avbaningsmassorna spridas för att vid behov kunna kompletteras med matjord. Gräs och örter kommer att vandra in spontant förutsåg han, men man kan komplettera med sådd av någon lågväxande grässort. Han föreslog att tallarna skulle planteras oregelbundet.

Belladonna och tomater

I *Svensk Botanisk Tidskrift* 1986 finns en artikel av Per Sigurd Lindberg om Hagahögens ruderatflora, det vill säga flora på nedskräpad mark, som till exempel soptippar. Per Sigurd Lindberg hävdade att fyllnadsmassor av jord från ett otal ställen i stockholmstrakten sparades i särskilda högar som sedan bredades ut över den återuppbyggda åsen.

Det är florans som väckt hans intresse. Så här skriver han: «Jag kan fastslå att jag aldrig sett någon mera givande lokal för sådana växter än Hagahögen. Säkerligen har den stockholmstraktens rikaste flora av ruderatväxter, d.v.s ogräs, diverse andra 'skräpväxter', vilka ofta är nykomlingar i vår flora.» Belladonna på sydbanten beskrivs som

kanske det trevligaste fyndet. Men han räknar även upp spikklubba, bolmört och potatis, besöksöta och nattskatta samt tomat. Man kunde se folk skörda fulla bärkassar med tomater där, skriver han. Denna oväntade och inte ovälkomna tomatplantage visar att rötslam kommit till användning som jordtäckning.

Ett fåfängt förslag

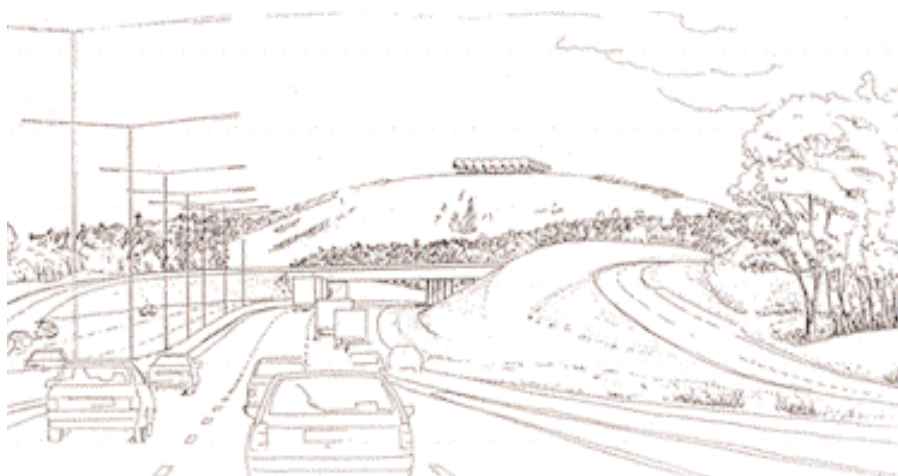
År 1996 var det åter dags för åtgärder på kullen. Denna gång avsågs försköning. Kullen ansågs ful och dominerande från ett stort antal siktpunkter i Solna. Ett av de förslag som tagits fram påminner om Fåfången på Södermalm och 'offerlunden' på Skogskyrkogården. En tydlig trädkvadrat på toppen skulle komplettera kullens kontur. Det skulle ske genom en 45×45 meter lång och 1,5 meter hög mur på kullens krön. Längs murens insida skulle 28 träd planteras och bli friväxande.

Men förslaget gillades inte av alla; en av motståndarna var Haga-Brunnsvikens vänner. Vännerna invände att hänsynen till Hagaparken var överordnad allt annat och ansåg att det var angeläget att kullen fick en skogsbeklädnad av vanlig tall.

Erik Langlet förklarar:

– Statens fastighetsverk, slottsförvaltningen och jag är ense om målsättningen för Hagakullen. Den ska förbli ett rekreativt område och en utsiktspunkt. Här ska åter växa träd och andra växter. De botaniska rariteter som kommit hit med rivningsmassorna får utgöra ett slags utomhusmuseum. ■

Eva Molander;
Frilansjournalist

Ett förslag från 1996 att anlägga en muremgärdad kvadratisk trädplantering på kullens topp vann inte gehör.